

ALTERNATÍVNE PRÍSTUPY K ŠTÚDIU ÚZEMNÝCH IDENTÍT OBYVATEĽSTVA

Miera lokálneho povedomia na základe analýzy
užívateľských profilov na sociálnej sieti*

Richard Nikischer

Přírodovědecká fakulta UK Praha

Alternative Approaches to the Study of Territorial Identities of Inhabitants. The Degree of Local Consciousness Based upon the Analysis of the Profiles of Social Network Users

Abstract: Local consciousness represents the attachment of inhabitants to the smallest regional units (municipality, city district, neighbourhood, etc.); the concept of local consciousness thus falls under the broader concept of regional consciousness. From the viewpoint of social constructivism, regional consciousness is simultaneously both a source for regions and an output of regions; therefore, its scrutiny is an important component of the research on regional identities. Social network websites are an important channel of communication used by many individuals for the presentation of their personal identities, including their local identities. In this paper, the author analyses the degree of the local consciousness of the inhabitants of municipalities in Northern Slovakia, and does so on the basis of a conceptual analysis of the profiles of social network websites users. Based on the results of the analysis, the author explores the spatial disparities in the local consciousness of the inhabitants of Northern Slovakia, which is defined as the territory of the Zilina and Presov Regions. The article is therefore a demonstration of the utilisation of an alternative method of territorial consciousness research.

* Článok vznikol v rámci projektu ISSP 2013 – Národná identita III (LG12023), ktorý podporilo Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy, s podporou grantu GA UK „Regionální identita v slovensko-polském pohraničí“ (č. 587712) a grantu GA ČR „Formování územních identit v oblastech s intenzivně přeměněnou krajinou: příklad severozápadních Čech“ (č. P404/12/1112).

Keywords: *local consciousness, identification, regional identity, social networking website, Northern Slovakia*

Pokiaľ chápeme regióny ako dynamické sociálne konštrukcie, predstavuje výskum regionálneho povedomia nenahraditeľnú súčasť štúdia regiónov, najmä pokiaľ naše vedecké úsilie zameriavame na skúmanie procesu vývoja daných jednotiek sociálnej organizácie priestoru v čase. Ak vnímame povedomie ako synonymum vedomia, potom historické korene jeho štúdia siahajú až do éry Sokrata a ďalších aténskych gigantov, v stredovekých dielach bolo vedomie vyjadrením „duše“ jednotlivca (Lewis – MacGregor 2010: 153). Výraz povedomie však na rozdiel od vedomia obsahuje konotácie na kolektívne uvedomenie, na zdieľané vedomie príslušnosti k danému sociálnemu útvaru, priestoru. Ak je vedomie „dušou“ osoby, povedomie je dušou sociálnych skupín, národy nevynímajúc. Rovnako je existencia určitej miery regionálneho povedomia nevyhnutným predpokladom pre zachovanie dlhodobej stability regiónu akejkoľvek mierky. Pokiaľ diskutujeme o vzťahu obyvateľov k regiónom menšej územnej výmery, akými sú napr. mesto, vidiecka obec, mestská štvrť či mikroregión, spravidla nahradíme pojem regionálna identita (povedomie) obyvateľstva výrazom „lokálne povedomie“.¹ Používanie tohto výrazu je však iba vecou vkusu, resp. špecifikácie geografickej mierky. Lokálna, subnárodná, štátna, európska identita obyvateľstva – všetky tieto výrazy označujú identifikáciu ľudí s danými jednotkami sociálnej organizácie priestoru, regiónmi, hoci ide o regióny rôznej mierkovej úrovne.

Idea regionálneho povedomia (*regional consciousness*) nie je v sociálnych vedách ničím novým, objavuje sa už v článku F. Morgana (Morgan 1939: 68) či E. Gilberta (Gilbert 1960: 158, 167, 168, 173) a zvýšená pozornosť jej bola venovaná v nemeckej geografii v osemdesiatych rokoch minulého storočia (Paasi 2003: 478). V súčasnosti je koncept regionálneho povedomia v obľube najmä medzi sociálno-konstruktivistickými akademikmi, ktorí vnímajú jednotlivé regióny ako sociálne konštrukcie. Z perspektívy sociálneho konstruktivismu vznikajú regióny postupnou inštitucionalizáciou regionálneho povedomia obyvateľov (tzv. vznik regiónu „zdola“). V opačnom prípade (vznik regiónu „zhora“) je najprv ustanovená identita regiónu, ktorá následne slúži ako platforma pre formovanie príslušného regionálneho povedomia (Del Biaggio 2010: 140142;

¹ Výraz „lokálne“, resp. „miestne povedomie“ nemožno klásť do súvisu s konceptom lokality či miesta.

Nikischer 2013c: 9). Dobré známym príkladom zo súčasnosti môže byť Európska únia. Regionálne povedomie je teda zároveň zdrojom aj produktom regiónov. Pri snahe o jeho exaktnú definíciu možno súhlasiť s A. Paasim (Paasi 2003: 478), že regionálne povedomie predstavuje mnohomierkovú identifikáciu ľudí s tými inštitucionálnymi praktikami, diskurzom a symbolikou, ktoré sú vyjadrením „štruktúr očakávaní“, inštitucionalizovanými ako súčasť procesu, ktorý nazývame „región“.² Slovné spojenie mnohomierková identifikácia vyjadruje dôležitú skutočnosť, že regionálne povedomie jednotlivca je zložitým komplexom vzťahov človeka k rôznym regiónom, od tých najmenších (napr. obec, mestská štvrť ad.) až po územne rozsiahle supranárodné ekonomické regióny, akými sú Európa, Karibik či juhovýchodná Ázia. Regionálne povedomie jednotlivca je dané predovšetkým jeho životnou dráhou (cestou; srov. Mészáros 1997) a osobnou biografiou a je súčasťou širšie vymedzenej priestorovej identity človeka (Paasi 2002: 140). Tá predstavuje vzťah jednotlivca ku geografickému priestoru všeobecne (nie iba k regionálnym jednotkám), a to bez ohľadu na organizáciu tohto priestoru v spoločenskej praxi (Nikischer 2013c: 7).

Spoločenská relevancia výskumu lokálneho povedomia obyvateľstva (či regionálneho povedomia všeobecne) spočíva v jeho vzájomnom dialektickom vzťahu s identitou daného sídla (Bourgeois – Bourgeois 2005: 1128; Del Biaggio 2010: 139). Pokiaľ sa obyvatelia nestotožňujú, neidentifikujú s aktuálnou identitou svojej obce, je pravdepodobné, že časom dôjde k jej transformácii či úplnému zániku. Medzi prejavy lokálneho povedomia tak okrem iného (miera participácie obyvateľstva na veciach verejných, starostlivosť o životné prostredie atď.) patria aj významné procesy ako zlučovanie a osamostatňovanie obcí, zmeny názvov obcí, zmeny obecnej symboliky, zmeny územných obvodov a pod.

Cieľom štúdie je prezentácia alternatívnej metódy výskumu miery lokálneho povedomia, ktorá je založená na práci s tzv. „big data“, konkrétne na práci

² Koncept štruktúr očakávaní bol vyvinutý v prostredí lingvistiky a kultúrnych štúdií a označuje spôsoby, ktorými ľudia organizujú svoje poznanie okolitého sveta používaného pri interpretácii novonadobudnutých informácií a skúseností a tiež pri riadení svojho správania v bežných situáciách. Tieto štruktúry sú založené na skúsenosti jednotlivca (žijúceho v danej kultúre) so svetom. Predstavujú časopriestorovo špecifickú, geograficky ohraničenú, inštitucionálne zakorenenú schému percepcie, koncepcie a akcie, vlastnú pre určité kultúrne prostredie (Paasi 1986: 122). O štruktúrach „očakávaní“ hovoríme preto, že aktéri, ktorí daným spôsobom organizujú svoje správanie, rovnako očakávajú určité vzorce správania od ostatných aktérov. Z hľadiska výskumu regionálneho povedomia a identít regiónov je podstatné, že existujú časopriestorové rozdiely v týchto spôsoboch organizácie a očakávaní. V bežnej praxi zvyknú byť štruktúry očakávaní, formované v mysliach ľudí kultúrou, v ktorej žijú, označované ako rôzne kultúrne rámce a schémy (Kramsch 1998: 26). Abdelal et al. (2009: 2425) ich nazývajú kognitívnymi modelmi.

s informáciami obsiahnutými na webových sociálnych sieťach. K použitiu ďalej prezentovanej metódy ma viedla absencia výskumných metód, ktoré by umožňovali skúmať (a následne porovnávať) mieru lokálneho povedomia v rámci veľkého počtu základných súborov zároveň (v našom prípade je súbor reprezentovaný obyvateľmi danej obce). Analýzy založené na „big data“ sú vo všeobecnosti charakteristické špecifickými metodickými nedostatkami, ktoré však možno postupným rozvíjaním a zdokonaľovaním používaných postupov odstraňovať. Preto ani prezentovanú štúdiu netreba chápať ako dokonalý príklad analýzy lokálnych identít obyvateľstva, ale skôr ako jeden z ďalších krokov smerom k zmysluplnému využívaniu nových zdrojov informácií pri výskume územného (teritoriálneho) povedomia.

V článku vychádzam zo základnej premisy, že jednotlivec, ktorý sa v rámci komunikácie identifikuje so svojou obcou, má vyššie lokálne povedomie než ten, ktorý sa s ňou neidentifikuje. Aby dával uvedený predpoklad zmysel, je nutné analyzovať komunikáciu, pri ktorej je proklamácia príslušnosti k danej obci nevyhnutná a spontánna. Túto podmienku spĺňa komunikácia na sociálnej sieti, v rámci ktorej majú jednotliví užívatelia siete vytvorené svoje personálne profily definujúce ich osobnú identitu, v ktorých môžu uvádzať svoju príslušnosť k rôznym sociálnym skupinám (môžu sa s nimi identifikovať a zároveň nemusia). Na prelome rokov 2012/13 som realizoval konceptuálnu analýzu užívateľských profilov na najväčšej webovej sociálnej sieti – Facebooku, pričom ma zaujímalo, v akom rozsahu v nich obyvateľstvo jednotlivých obcí vyjadruje svoju lokálnu identitu. Záujmové územie predstavovalo severné Slovensko, vyčlenené ako územie Žilinského a Prešovského kraja.

Nasledujúca časť štúdie predstavuje stručný vstup do problematiky regionálneho, respektíve lokálneho povedomia. V ďalšej časti je objasnená metodika použitá pri analýze miery lokálneho povedomia obyvateľov severného Slovenska, diskutované sú jej prednosti i nedostatky. V poslednej kapitole pristupujem k rozboru získaných údajov a k hodnoteniu miery lokálneho povedomia obyvateľov severoslovenských obcí, pričom sa primárne zameriavam na jej priestorovú diferenciáciu.

Regionálne povedomie a jeho lokálna mierka

Regionálne povedomie (regionálna identita obyvateľov) je podľa Paasiho jednou z dvoch základných dimenzií regionálnej identity (Paasi 1986: 132). Tou druhou je identita regiónu, ktorá predstavuje také prírodné a kultúrne prvky

regiónu (vrátane charakteristík regionálnej spoločnosti), na základe ktorých je tento v spoločenskej praxi odlišovaný od ostatných regiónov (Paasi 2002: 140; Nikischer 2013c: 7). Regionálna identita obyvateľov je výsostne kolektívnou identitou, čo možno doložiť aj vzájomným prekryvaním Paasiho konceptu regionálneho povedomia s obsahom, ktorý v rámci kolektívnych identít zadefinovali Abdelal et al. (2009: 19) – konštitutívne normy, spoločenské účely, negatívna identifikácia a kognitívne modely.

Konštitutívne normy predstavujú formálne a neformálne pravidlá, ktoré definujú členstvo v spoločenskej skupine. V rámci regionálnej identity je primárnou konštitutívnou normou obývanie spoločného územia (z pohľadu tejto štúdie územia obce), resp. relatívna priestorová blízkosť jednotlivcov.³ Spoločenské účely odkazujú na spoločné ciele členov skupiny. Strategickým cieľom regionálnej spoločnosti je rozvoj jej regiónu, ktorý má zvyčajne vplyv aj na následné zvýšenie životnej úrovne (vrátane reálnych príjmov) jednotlivcov. Spoločnosti, ktoré sa výraznejšie identifikujú so spoločnými hodnotami, napr. s regiónom, sú zvyčajne vitálnejšie (Tyler – Blader 2000: 14, 143168), keďže kolektívne povedomie slúži ako generátor spoločenskej činnosti a má často mobilizačné účinky (Raagmaa 2002: 55, 60; Hunt – Benford 2004: 433434, 449451; Della Porta – Diani 2006: 9193). Lokálne povedomie je tak súčasťou sociálneho kapitálu každej obce a dôležitým faktorom ovplyvňujúcim endogénny potenciál jej rozvoja (Maříková – Herová 2003: 842; Casula 2005: 335).

Ďalším znakom kolektívnych identít je podľa Abdelala a kolektívu negatívna identifikácia – každá identita môže byť definovaná tým, čím nie je, teda prostredníctvom „tých druhých“ identít (Abdelal et al. 2009: 19, 2324). Alebo ako hovoria Della Porta a Diani (2006: 94), z podstaty každej kolektívnej identity vyplýva existencia protagonistov, antagonistov a obecnstva (neutrálnych aktérov). Rozdelenie na „nás“ a „tých druhých“ je v centre záujmu výskumu sociálnych identít, regionálne identity nevynímajúc. Toto rozdelenie je v prípade regionálnych identít často charakterizované formálnou hranicou medzi jednotlivými

³ A. Paasi uviedol v roku 1986 do širšieho povedomia svoju teóriu inštitucionalizácie regiónov, ktorá predstavuje proces vzniku regiónov chápaných ako sociálne konštrukcie. Proces inštitucionalizácie regiónov je charakterizovaný štyrmi fázami – nadobúdanie územného tvaru regiónu, nadobúdanie symbolického tvaru regiónu, formovanie inštitúcií regiónu, zakotvenie regiónu v priestorových štruktúrach a vedomí obyvateľov (Paasi 2002: 140, 2009: 134136; Heřmanová – Chromý a kol. 2009: 115). Konštitutívne normy sú utvárané počas všetkých štyroch fáz inštitucionalizácie – pravidlom pre definíciu členstva v regionálnej spoločnosti je obývanie spoločného územia, identifikácia so spoločnými symbolmi, zapojenie do spoločného inštitucionálneho rámca a zdieľanie spoločného reg. povedomia (nie je však pravidlom, že členstvo v reg. spoločnosti musí byť definované všetkými menovanými podmienkami).

regiónmi (napr. hranicou medzi obcami), no v rámci skutočného regionálneho povedomia jednotlivca nemusia tieto hranice zohrávať významnejšiu úlohu. Kognitívne modely predstavujú spôsoby vnímania sveta a jeho interpretácie – ontológiu a epistemológiu charakteristickú pre jednotlivé spoločnosti (Abdelal et al. 2009: 2427), podobne vidí Paasi (1986: 122) tzv. štruktúry očakávaní.

Koncept identity býva často kritizovaný pre svoju nejednoznačnosť a ambivalentnosť (napr. Niethammer 2000; Bendle 2002; Malešević 2003, 2006), ktorú možno badať aj v Paasiho (1986) koncepte regionálnej identity. Niektorí autori navrhujú upustiť od konceptu identity a nahradiť ho niekoľkými čiastkovými konceptmi, prípadne z neho aspoň vyňať kolektívne povedomie. Asi najúdernejšiu kritiku konceptu identity poslednej doby spustili Brubaker a Cooper (Jenkins 2008: 814; Dawson 2009: 176), ktorí odporúčajú nahradiť výraz identita pojмами ako identifikácia, kategorizácia, sebaoponovanie, spoločenská pozícia, spoločnosť (resp. „rovnakosť“ v zmysle spoločných zdieľaných atribútov), prepojenosť a skupinové povedomie (Brubaker – Cooper 2000: 1421). Problematiky regionálneho povedomia sa dotýkajú najmä posledné tri kategórie. Spoločnosť predstavuje zdieľanie určitých spoločných atribútov (ako prebývanie v spoločnej územnej jednotke, napr. obci) a prepojenosť zase vzájomné relácie spájajúce ľudí (siete, ktoré na úrovni obce reprezentujú predovšetkým príbuzenské a susedské vzťahy či iné vzťahy vyplývajúce z každodennej interakcie aktérov). Skupinové povedomie vzniká spolupôsobením spoločnosti a prepojenosti a predstavuje pocit spolupatričnosti k jedinečnej, vyhranenej skupine (Brubaker – Cooper 2000: 20). Regionálne povedomie je potom skupinovým povedomím založeným na spoločnosti obývaného územia, v rámci ktorého funguje určitý stupeň prepojenosti jednotlivcov (vzťahy ekonomické, príbuzenské, migračné, právne a pod.).

Ako už bolo naznačené v úvode štúdie, regionálne povedomie každého z nás je charakteristické svojou multi-mierkovosťou a zložitou povahou (rovnako Paasi 2003: 478), spravidla sa identifikujeme s niekoľkými regiónmi rôznych geografických úrovní, s regiónmi rôznych typov (súčasne sa môžeme identifikovať napr. s mestskou/obecnou časťou, obcou, prímestským regiónom, okresom, kultúrnym regiónom, krajom, štátom, Európou atď.), rovnako sa však často identifikujeme s viacerými regiónmi jednej geografickej úrovne, jedného typu (i keď zvyčajne s každým v inej miere). Takýto zložitý charakter regionálneho povedomia je typický napr. pre migrantov (a priestorovo výrazne mobilných ľudí všeobecne) a pre ľudí, ktorých príbuzní žijú, resp. žili v iných regiónoch, než teraz žijú oni sami (Nikischer 2014: 84). I keď je prezentovaná štúdia zameraná

na identifikáciu ľudí s obcami, v ktorých žijú, je samozrejmé, že mnohí z nich majú vzťah aj k iným obciam rôzne spätým s ich osobnou biografiou. Zložitá povaha regionálneho povedomia jednotlivcov býva vo svetovej literatúre často uchopená i pomocou anglického výrazu *multiple regional identities*.

Regionálne povedomie daného človeka je produktom priestorovej socializácie, na ktorej sa výrazným spôsobom podieľajú formálne regionálne inštitúcie, predovšetkým edukačné a mediálne (Paasi 1986: 133134, 2001: 18). Nástrojom priestorovej socializácie jednotlivcov a reprodukcie regionálnej identity je aj tak zvaná pedagogika priestoru (Newman – Paasi 1998: 196; Palmeiro Pinheiro 2009: 81). Tá sa v podmienkach národných štátov sústreďuje predovšetkým na reprodukciu štátnych či národných identít (Koh 2007: 179, 192). Niektoré školské zariadenia na Slovensku (predovšetkým základného vzdelávania) však kladú pomerne vysoký dôraz aj na regionálnu výchovu,⁴ ktorej sa začína venovať čoraz väčšia pozornosť (Křížová 2012). Pre niektoré regionálne a lokálne médiá je pedagogika priestoru zameraná na ich domovský región hlavným elementom ich produkcie. V oblastiach so silnou tradíciou takejto pedagogiky priestoru možno predpokladať vyššiu mieru regionálneho povedomia. V regiónoch s vyššou mierou regionálneho povedomia zase možno logicky očakávať, že regionálne inštitúcie budú klást' vyšší dôraz na regionálne zameranú pedagogiku priestoru.⁵

Pokiaľ diskutujeme o regionálnej identite obyvateľov teritórií, môžeme hovoriť aj o takzvanom teritoriálnom povedomí. Každé teritórium je zároveň regiónom, ale nie každý región je teritóriom (Paasi 2009: 124). Teritóriom je totiž geografický priestor, ktorý je organizovaný, riadený, prípadne kontrolovaný určitou sociálnou skupinou, individualitou či inštitúciou, teritóriom sú teda tie regióny, v ktorých je inštitucionalizovaný prvok moci (Delaney 2005: 16; Gregory et al. 2009: 746). Z pohľadu politických vied je teritórium reprezentované predovšetkým geografickým priestorom, nad ktorým má štát výhradnú jurisdikciu, v etológii zase predstavuje priestor, nad ktorým má určitý organizmus dominanciu a kontrolu (Gregory et al. 2009: 746; Shah 2012: 58). Pokiaľ hovoríme o regiónoch, môžeme za teritória považovať tie, v ktorých je realizovaný určitý stupeň teritoriálnej administrácie, tj. územnej správy, riadenia (pre bližšiu definíciu územnej správy pozri Wilde 2008: 21). Teritoriálne povedomie teda zahŕňa

⁴ Vo vzťahu k substátnym regiónom.

⁵ Pred časom som mal možnosť byť účastný na regionálnej výchove na základnej škole v Liptovskom Jáne, kde som pripravoval pre žiakov študijné materiály o tejto obci. Môj výskum ukázal, že obyvatelia Liptovského Jána majú v porovnaní s obyvateľmi ostatných obcí na Liptove vysoké lokálne povedomie, čo by mohlo byť čiastočne spôsobené dobre zvládnutou regionálnou výchovou obyvateľstva.

aj identifikáciu obyvateľstva so správnym aparátom (a inštitucionálnym tvarom regiónu všeobecne), ktorého výkonnosť má spravidla na mieru povedomia vplyv. Aj v prípade obcí možno očakávať vyššiu mieru lokálneho povedomia tam, kde existuje spokojnosť obyvateľov s činnosťou miestnej územnej samosprávy a s jej reflexiou cieľov a hodnôt lokálnej spoločnosti.

Miera lokálneho povedomia na základe analýzy užívateľských profilov na sociálnej sieti – metodická poznámka

Mieru lokálneho povedomia obyvateľov severného Slovenska som skúmal na základe obsahovej analýzy profilov jednotlivých užívateľov sociálnej siete (Facebook). Použil som konceptuálnu analýzu, sledovaná bola frekvencia výskytu konkrétnych slov, resp. slovných spojení v súbore, ktorý bol reprezentovaný množinou všetkých osobných profilov vytvorených na sociálnej sieti.⁶ Slovami, resp. slovnými spojeniami, ktorých frekvenciu výskytu som sledoval, boli názvy obcí severného Slovenska, nachádzajúce sa v kolonke „žije v“ osobných profilov užívateľov sociálnej siete.⁷ Záujmové územie severného Slovenska bolo vymedzené ako územie Žilinského samosprávneho kraja a Prešovského samosprávneho kraja (ďalej len ŽSK a PSK), v rámci ktorého sa nachádza 980 obcí (315 v ŽSK a 665 v PSK, pokiaľ nerátame bývalý vojenský obvod Javorina, zrušený v roku 2011).⁸ Z dôvodu časovej náročnosti analýzy a tiež kvôli technickým parametrom webovej sociálnej siete bola sledovaná miera lokálneho povedomia v obciach s menej než 6 tisíc obyvateľmi (celkom 948 obcí, 299 v ŽSK a 649 v PSK). Samotná analýza profilov bola realizovaná v období 5.–14. decembra 2012 (ŽSK) a 14. decembra 2012 – 10. januára 2013 (PSK),

⁶ Asi najstručnejšou definíciou obsahovej analýzy je, že sa jedná o kvantitatívnu metódu výskumu charakteristík správ rôzneho druhu, ktoré sú súčasťou medziľudskej komunikácie (Neuendorf – Skalski 2009: 203). V rámci predkladanej štúdie som analyzoval komunikáciu na sociálnej sieti, pričom som sa zaujímal o charakter jednotlivých osobných profilov. Ako konštatujú Neuendorf a Skalski (2009: 204), obsahová analýza nebola v minulosti používaná na výskum identít príliš často (napr. Laitin 1998; Dragojević 2008; Juan 2010; Simon – Huigen – Groote 2010). Jej výhodou však je, napr. na rozdiel od dotazovania, odstup výskumníka od subjektu, ktorý je nositeľom identity, vďaka čomu je eliminovaný „efekt morčafa“.

⁷ Na základe frekvencie výskytu názvov regiónov v textoch skúmali regionálnu identitu aj Simon, Huigen a Groote (2010).

⁸ Severné Slovensko som zvolil za záujmové územie z dôvodu môjho predošlého odborného zamerania na túto oblasť (napr. Nikischer – Madziková 2011; Nikischer 2012, 2013a), navyše je sever Slovenska rozmanitý z hľadiska veľkostnej štruktúry obcí a predstavuje oblasť zahŕňajúcu viacero kultúrno-historických (tradičných) regiónov na relatívne vysokom stupni inštitucionalizácie.

zber údajov za prvú a poslednú obec tak delil časový úsek približne jedného kalendárneho mesiaca, vplyv času zberu údajov za konkrétne obce na konečný ukazovateľ miery lokálneho povedomia ich obyvateľstva preto možno považovať za minimálny.

Ako každá metóda, pomocou ktorej získavame údaje a informácie, aj obsahová analýza Ako každá metóda, pomocou ktorej získavame údaje a informácie, aj obsahová analýza osobných profilov má z pohľadu výskumu lokálneho povedomia svoje výhody i nedostatky. Najvýraznejším argumentom, ktorý hovorí v prospech jej použitia (a ktorý z môjho pohľadu prevyšuje všetky ostatné „proti“) je skutočnosť, že neexistuje žiadny iný spôsob, ako skúmať mieru lokálnej identity vo väčšom počte obcí zároveň. Iste, mieru lokálneho povedomia možno hodnotiť na základe sledovania určitých indikátorov, akými sú napr. podiel rodákov na celkovom počte obyvateľov obce alebo volebná účasť vo voľbách do obecných zastupiteľstiev. Môžeme sledovať starostlivosť o životné prostredie v obci, účasť na miestnych športových podujatiach, existenciu rôznych obecných spolkov a podobne, vždy sa však bude jednať (na rozdiel od priamej identifikácie s obcou v osobnom profile, ktorý reprezentuje osobnú identitu užívateľa⁹) iba o domnelé prejavy lokálneho povedomia, resp. jeho určitej hladiny. Odhliadnúc od pozorovania určitých prejavov lokálnej identity obyvateľstva v rámci jeho aktivít, môžeme mieru povedomia skúmať aj pomocou dotazovania, kedy sa jednotlivcov na ich vzťah k danej územnej jednotke priamo pýtame. Pri realizácii extenzívnych dotazníkových prieskumov však nebudeme nikdy schopní zahrnúť do nášho výskumu väčšie množstvo obcí (museli by sme skúmať aspoň kvázi-reprezentatívnu vzorku za každú obec, čo by bolo z hľadiska finančnej a časovej náročnosti výskumu ťažko realizovateľné), intenzívne hĺbkové rozhovory sú zas, na rozdiel od výskumu lokálneho povedomia jednotlivca, na výskum miery lokálneho povedomia obyvateľstva určitého územia nevhodné.

Prezentovaná metóda má pochopiteľne i niekoľko slabín. Za prvé, zrazu výskumníka sú prístupné iba tie informácie, ktoré užívateľ sociálnej siete zdieľa so všetkými ostatnými užívateľmi ako verejné. Nie je teda možné identifikovať všetkých užívateľov, ktorí proklamujú svoju lokálnu identitu. Keď však berieme do úvahy súbor všetkých užívateľov sociálnej siete za konkrétnu obec, je pravdepodobné, že pomer tých, čo verejne zdieľajú/nezdieľajú svoj profil, bude

⁹ Aj Donathová a Boydová (2004: 73) zdôrazňujú, že verejná manifestácia vzťahov a prepojení (napr. prepojenia osobnej identity jednotlivca s identitou obce) na webových sociálnych sieťach je jasným potvrdením konkrétnej identity.

v jednotlivých obciach podobný.¹⁰ Čiastočne by však mohli byť výsledky výskumu skleslené v prípade existencie výraznejších rozdielov vo vekovej štruktúre užívateľov internetu medzi jednotlivými obcami, O'Brienová a Torresová (2012: 80) napríklad demonštrovali, že staršie generácie verejne uvádzajú (zdieľajú) na Facebooku svoju rodnú obec v nižšej miere než mladšie (v priemere ju verejne zdieľa asi 70,6 % všetkých užívateľov Facebooku, medzi užívateľmi do 21 rokov zhruba 73 % a medzi užívateľmi nad 30 rokov asi 61 % osôb). Staršie osoby majú preukázateľne vyšší sklon k ochrane osobných údajov (podobne McAndrew – Jeong 2012: 2360), avšak na druhej strane sú často limitované svojimi slabšími internetovými zručnosťami a neraz si na Facebooku nastaviť ochranu súkromných údajov svojpomocne nedokážu, aj preto nie sú medzigeneračné rozdiely vo verejnom zdieľaní údajov až také priepastné.

Ďalší problém súvisí s tým, že užívateľ konta do kolonky „žije v“ svoju príslušnosť k obci nevypisuje, ale priraduje do tejto kolonky obec spomedzi tých obcí, ktoré majú takisto vytvorený svoj profil na Facebooku. Keď nemá konkrétna obec na sieti vytvorený svoj profil (musí to byť profil v kategórii „miesto“), nemôže užívateľ v hlavičke svojho osobného profilu vyjadriť svoju príslušnosť k nej. Preto bola miera lokálneho povedomia obyvateľstva zisťovaná iba v obciach, ktoré disponujú vlastným profilom, kde je obec uvádzaná pod svojím oficiálnym názvom (požiadavku nespĺňalo 61 prevažne menších obcí).¹¹ Výnimočná nebyva ani situácia, keď majú dve obce s rovnakým alebo veľmi podobným názvom vytvorený na Facebooku iba jeden profil. Potom nie je možné v rámci analýzy rozlíšiť, s ktorou obcou sa konkrétny užívateľ identifikuje. Tieto obce (celkom 28 obcí) neboli do analýzy lokálneho povedomia zahrnuté.¹² Miera lokálneho povedomia tak bola nakoniec analyzovaná v 859 obciach (čo predstavuje 87,7 % všetkých obcí v záujmovom území).

¹⁰ Výsledky výskumu ukázali, že v priemere verejne manifestuje svoju lokálnu identitu na sociálnej sieti asi 10 % obyvateľov obce ovládajúcich prácu s internetom, čo je pomerne veľká časť základného súboru, tj. všetkých obyvateľov obce. Túto vzorku však ani napriek jej pomerne veľkému rozsahu nemôžeme považovať za úplne reprezentatívnu. Keďže medzi používateľov Facebooku patria najmä osoby do 35 rokov (Website Studio Technologies 2013), predstavujú výsledky analýzy predovšetkým mieru lokálneho povedomia mladších obyvateľov jednotlivých obcí.

¹¹ Nakoľko bolo cieľom výskumu zistiť mieru identifikácie obyvateľov so svojimi obcami, do úvahy nebolo brané, pokiaľ sa užívateľ soc. siete identifikoval s obecnou časťou, ktorá mala vytvorený profil (napr. ak sa obyvateľ obce Maršová-Rašov identifikoval s Rašovom). Drobné odchýlky v názvoch profilov obcí (napr. chýbajúca diakritika, Myslína – Myšlína, Brezovica – Brezovica nad Torysou a pod.) či nesprávne uvedenie krajskej príslušnosti obce boli tolerované. Pokiaľ došlo k ojedinelému prípadu, že jedna obec mala vytvorených viac profilov, do úvahy boli brané všetky z nich.

¹² Špecifickým prípadom je profil obce Havaj, ktorú si mnohí zahraniční užívatelia zamieňajú za americký štát Hawaii a identifikujú sa s ňou.

V neposlednom rade bolo potrebné z analýzy vylúčiť veľké množstvo užívateľských profilov, ktoré nespĺňali podmienku „ľudského“ profilu (profile, ktoré patrili firmám, záujmovým kolektívom, zvieratám či neživým veciam) a nebolo možné vnímať proklamáciu lokálnej príslušnosti v nich ako prejav lokálneho povedomia, v týchto prípadoch boli profile skôr snahou o reklamu či popularizáciu. Rodinný profil bol braný do úvahy ako profil jednotlivca, keďže manifestácia lokálnej identity v ňom je vždy dielom iba jednej osoby, profilov tohto typu však bolo minimum. Do analýzy tiež neboli zaradené nepočtené profile užívateľov, ktorí na základe obsahu profilu nepochybne neprebývali v slovenských obciach, s ktorými sa identifikovali (títo užívatelia nepoužívali slovenský jazyk, latinku, mali cudzokrajné mená, ich fyziognómia nevykazovala europoidné črty, pracovali, príp. študovali v ďalekom zahraničí, nemali žiadnych priateľov so slovenskými menami, resp. priateľov, ktorí by mali niečo spoločné so Slovenskom a pod.).

Absolútny počet užívateľov sociálnej siete, ktorí sa identifikovali s danou obcou, bol neskôr daný do pomeru k počtu obyvateľov obce, ktorí podľa SODB 2011 ovládajú prácu s internetom.¹³ Každjej obci tak bol priradený ukazovateľ miery lokálneho povedomia (ďalej aj ako URP), určený percentuálnym podielom obyvateľov obce, ktorí manifestovali svoju lokálnu identitu vo svojom osobnom profile, na obyvateľoch obce ovládajúcich prácu s internetom.

Pri takto skonštruovanom ukazovateli však vyvstáva otázka, nakoľko je naprieč jednotlivými obcami podobný pomer medzi obyvateľmi ovládajúcimi prácu s internetom a disponujúcimi profilom na Facebooku a obyvateľmi, ktorí síce prácu s internetom ovládajú, ale užívateľským profilom nedisponujú. Aj keď možno predpokladať v jednotlivých obciach podobné hodnoty tohto pomeru (nakoľko je napr. rozličná veková a vzdelanostná štruktúra obyvateľstva jednotlivých obcí do istej miery zohľadnená už zapracovaním štatistiky internetovej gramotnosti), dozaista v ňom existujú medzilokálne rozdiely vyplývajúce z rozdielnej sociálnej skladby (štruktúry) tej časti populácie sledovaných obcí, ktorá ovláda prácu s internetom. Niektoré sociálne kategórie sú komunikatívnejšie než iné a majú vyššiu potrebu byť v kontakte s inými ľuďmi alebo vyhľadávať nových priateľov – a práve komunikácia, vyššia potreba byť v kontakte s okolitým svetom a túžba hľadať si nových známych sú primárnymi impulzmi, ktoré vedú ľudí k používaniu sociálnych sietí (Donath – Boyd 2004: 71, 77–78;

¹³ Obyvatelia, ktorých internetovú gramotnosť sa v SODB 2011 nepodarilo zistiť, boli pomocou interpolácie proporcionálne rozdelení medzi tých, čo ovládajú/neovládajú prácu s internetom.

Sheldon 2008: 39, 50; Mansumittrchai – Park – Chiu 2012: 138). Štúdie Eszter Hargittaiovej (Hargittai 2008: 283285) či Dugganovej a Brennerovej (Duggan – Brenner 2013: 23, 8) ukazujú, že pohlavie, vek, socioekonomický status, etnicita, vzdelanie rodičov či mestský, resp. vidiecky pôvod užívateľa internetu môžu byť spojené s jeho sklonom k používaniu danej webovej sociálnej siete. Realizované štúdie často zdôrazňujú skutočnosť (čo možno čiastočne pripísať aj dobovému záujmu o gender), že spomedzi používateľov internetu podstatne častejšie využívajú sociálne siete ženy než muži, pretože sú viac interpersónálne orientované (Jackson et al. 2001: 368, 374; Hargittai – Shafer 2006: 436; Hargittai 2008: 285; McAndrew – Jeong 2012: 2359, 2364; Duggan – Brenner 2013: 2).¹⁴ Tento fakt by vzhľadom na podobný pomer žien a mužov v jednotlivých obciach zrejme nemal mať vyšší vplyv na skreslenie výsledkov, aj keď pomer žien a mužov v rámci internetovo gramotnej časti populácie jednotlivých obcí ostáva otázný.

Viac môžu byť výsledky výskumu ovplyvnené rozdielnou vekovou štruktúrou používateľov internetu v jednotlivých obciach, mladší užívatelia internetu totiž používajú Facebook podstatne častejšie než tí vo vyšších vekových kategóriách (Hargittai 2008: 279; McAndrew – Jeong 2012: 2364; Duggan – Brenner 2013: 8). Dugganová a Brennerová (l.c.) zistili, že používatelia internetu vo veku 18–29 rokov využívajú Facebook takmer trojnásobne častejšie ako užívatelia internetu nad 65 rokov. A odhliadnúc od internetovej gramotnosti, až 78,7 % užívateľov Facebooku tvoria na Slovensku osoby mladšie než 35 rokov (Website Studio Technologies 2013). Z uvedeného (pri užívateľoch internetu vo vyššom veku je nižšia pravdepodobnosť, že budú mať vytvorený profil na Facebooku, a zároveň je nižšia pravdepodobnosť, že budú mať informácie o mieste svojho bydliska zverejnené pre všetkých užívateľov sociálnej siete) je zrejme, že oblasti a obce s vyšším podielom internetovo gramotného obyvateľstva vo vyššom veku môžu byť použitím ukazovateľa URP „znevýhodnené“ a môžu vykazovať o niečo nižšiu mieru lokálneho povedomia. Identifikovať tieto obce, resp. oblasti však nie je na základe existujúcich štatistík možné, aj keď sa možno domnievať, že do istej miery kopírujú oblasti s vysokým podielom staršieho obyvateľstva na celkovej populácii. Z vyššie uvedených štatistík tiež vyplýva, že ďalej prezentované výsledky analýzy vyjadrujú predovšetkým mieru lokálneho povedomia mladších obyvateľov severného Slovenska.

¹⁴ K 6. marcu 2013 tvorili na Slovensku 52 % používateľov Facebooku ženy a 48 % muži (Website Studio Technologies 2013).

Nakoniec treba poznamenať, že identifikácia s konkrétnou obcou na sociálnej sieti má charakter dichotomickej premennej (identifikácia s obcou – 1, „neidentifikácia“ – 0). Podobný charakter majú všetky prepojenia na Facebooku, aj Zhao et al. (2012: 89) zdôrazňujú, že vzťahy na Facebooku majú binárny status, ktorý nič nevytvára o ich kvalite, respektíve intenzite. Aj v rámci tejto štúdie je každý vzťah užívateľ – obec vyjadrený pomocou identifikácie na sociálnej sieti chápaný ako rovnocenný, pričom skutočná miera lokálneho povedomia jednotlivých užívateľov rovnaká určite nie je. Rovnaký vzťah nemajú k svojim obciam ani tí obyvatelia, ktorí sa s nimi na Facebooku neidentifikujú – nemožno sa domnievať, že všetci títo ľudia nemajú k svojej obci žiadny („nulový“) vzťah.

Priestorová diferenciácia miery lokálneho povedomia na severnom Slovensku

Mieru lokálneho povedomia obyvateľov jednotlivých obcí severného Slovenska na základe analýzy profilov užívateľov sociálnej siete predstavujú obrázky 1 (ŽSK) a 2 (PSK). Na sociálnej sieti verejne vyjadruje svoju lokálnu identitu v priemere takmer 10 % obyvateľov obcí, u ktorých sa predpokladá internetová gramotnosť. Pri pohľade na krajskú úroveň dosahuje ukazovateľ miery lokálneho povedomia obyvateľov v oboch sledovaných krajoch takmer totožné hodnoty – priemerný URP za obce Žilinského kraja má hodnotu 9,69 %, za obce Prešovského kraja 9,66 %. Z mezoregionálneho pohľadu sa tak miera lokálneho povedomia v západnej a východnej časti severného Slovenska javí byť takmer rovnaká, čo súhlasí s výsledkami získanými analýzou dát pochádzajúcich z prieskumu ISSP 2003 „Národná identita II“ (ISSP Research Group 2012).¹⁵ Podľa nich je z celoštátneho pohľadu práve v Žilinskom a Prešovskom kraji najvyššia miera identifikácie obyvateľstva so svojou obcou. Aj podľa výsledkov prieskumu ISSP je pri porovnaní oboch krajov mierne vyššia miera povedomia v Žilinskom kraji¹⁶ (Nikischer 2013b: 251). Vysoká miera lokálneho povedomia na severe Slovenska môže byť vysvetlená slovami Bitušíkovej (2002: 43), ktorá tvrdí, že pre

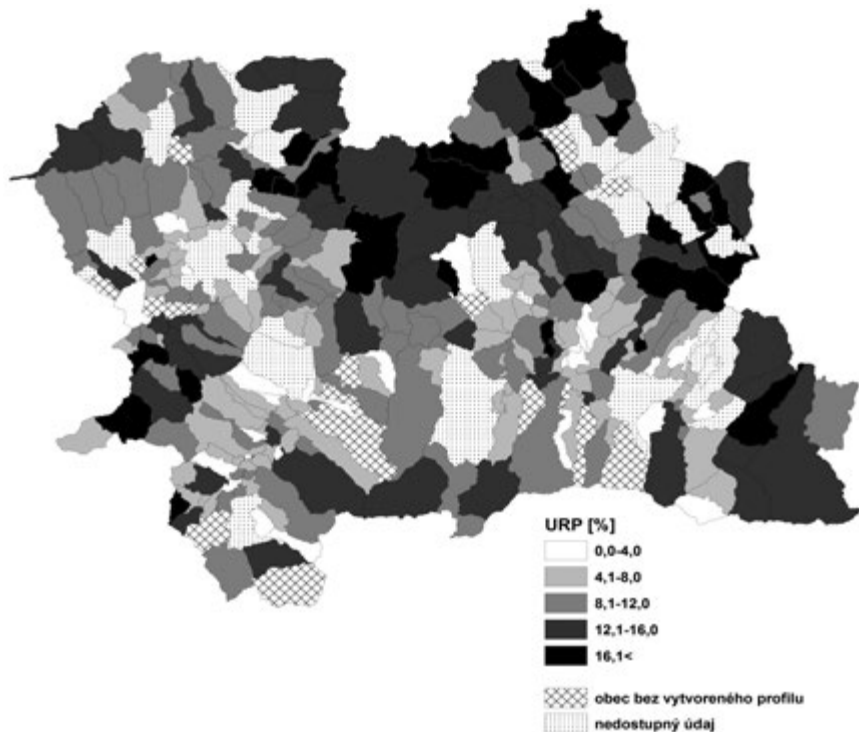
¹⁵ V rámci prieskumu ISSP 2003 odpovedali respondenti na otázku v znení: „Ako blízky vzťah máte k vášmu mestu alebo obci?“ Na výber mali päť možných odpovedí, mohli uviesť, že k svojej obci majú „veľmi blízky“, „blízky“, „nie veľmi blízky“ alebo „vôbec žiadny“ vzťah, rovnako mohli odpovedať „neviem“.

¹⁶ Veľmi blízky vzťah k svojej obci deklarovalo 52,0 % respondentov zo ŽSK, veľmi blízky alebo blízky vzťah vyjadriло 92,5 % opýtaných. Podobný vzťah vyjadriло 47,9 %, resp. 90,5 % respondentov z PSK (Nikischer 2013b: 251).

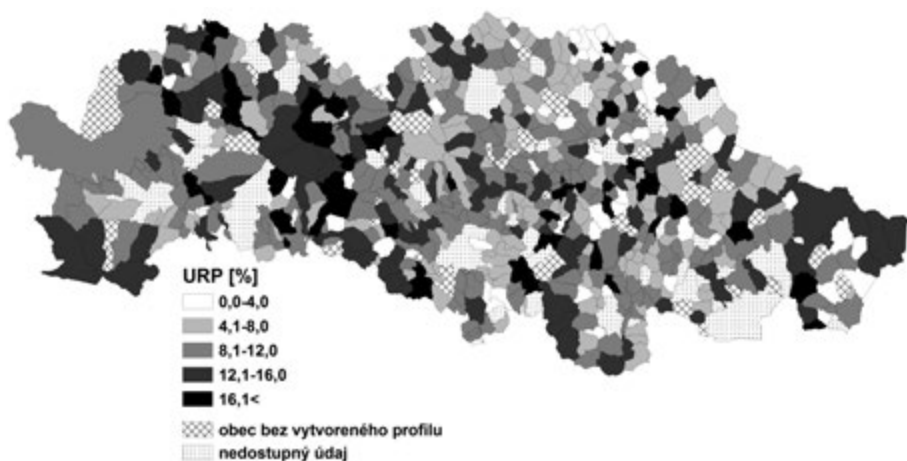
horské regióny, kde boli vždy životné podmienky tvrdšie ako v nižšie položených oblastiach, je charakteristická značná solidarita v rámci lokálnej spoločnosti, vzájomná výpomoc medzi susedmi a rodinami a nižšia sociálna diferenciácia. Inými slovami, horské regióny sú charakteristické silnými lokálnymi väzbami.

Z obrázkov 1 a 2 je zrejmé, že v niektorých užšie vymedzených oblastiach dosahuje URP vyššie hodnoty než v iných, pri pohľade na nižšiu regionálnu úroveň možno pozorovať pomerne výrazné medziregionálne disparity v miere lokálneho povedomia. Mieru povedomia za kultúrno-historické (tradičné) regióny (viď obr. 3) severného Slovenska popisuje tabuľka 1, mieru lokálneho povedomia za okresy severného Slovenska tabuľka 2. Najvyššia miera lokálneho povedomia bola zaznamenaná na Kysuciach a na Orave, v rámci PSK na Spiši, teda v regiónoch s vyšším zastúpením väčších obcí v sídelnej štruktúre. Výsledky analýzy ukázali, že v rámci severného Slovenska sa obyvatelia väčších obcí so svojou obcou identifikujú vo väčšej miere než obyvatelia tých menších – existuje priama úmera medzi hodnotou URP a veľkosťou obce. Tento fakt potvrdzuje tabuľka 3, ktorá dokladá aj skutočnosť, že závislosť miery lokálneho povedomia na veľkosti obce je výraznejšia v ŽSK. Avšak ako už bolo naznačené, obce s vyšším podielom internetovo gramotného obyvateľstva vo vyššom veku sú pri použití ukazovateľa URP z pohľadu výslednej miery lokálneho povedomia znevýhodnené. Možno predpokladať, že tento podiel je vyšší v obciach s vyšším podielom staršieho obyvateľstva, ktorý je vo všeobecnosti typický práve pre populačne menšie obce. I keď sa domnievam, že rozdiely vo vekovej štruktúre internetovo gramotných obyvateľov jednotlivých obcí nie sú vysoké, nepochybné existujú a spôsobujú určitú systematickú chybu vo výskume.

Pozn.: Zobrazené rozdelenie Slovenska na tradičné regióny bolo v štúdiu použité ako podklad pre definovanie regionálnej príslušnosti jednotlivých obcí severného Slovenska (viď tab. 1). Treba ho však vnímať iba ako jednu z početných alternatív delenia územia Slovenska na tradičné regióny. Mnohé z týchto regiónov majú totiž značne variabilný územný tvar, i keď toto konštatovanie platí predovšetkým pre tradičné regióny mimo záujmového územia severného Slovenska (regióny ako Kysuce, Orava, Turiec, Liptov či Zamagurie patria medzi tradičné regióny s najvyvinutejším teritoriálnym tvarom). Navyše neexistuje ani exaktná definícia „tradičného regiónu“, pri heuristike dostupných zdrojov sa stretávame s rozličnými zoznamami tradičných regiónov Slovenska. Rozdelenie Slovenska na jednotlivé tradičné regióny je však vždy diskutabilné najmä v jeho juhozápadnej časti. Zdroj: Kolektív autorov (2005), Slimák (2007), vlastné úpravy.

Obrázok 1: Miera lokálneho povedomia v obciach Žilinského samosprávneho kraja

Obrázok 2: Miera lokálneho povedomia v obciach Prešovského samosprávneho kraja

Tradičný región	Priemerný URP obcí [%]	Št. odchýlka URP obcí od priemeru [%]	Priemerný počet obyvateľov sledovaných obcí	Priemerný počet internetovo gramotných obyvateľov v sledovaných obciach
Horné Považie	9,44	3,91	1477,0	921,9
Kysuce	12,03	3,29	2156,4	1249,3
Orava	12,68	4,18	1559,4	988,4
Liptov	8,51	4,33	790,4	482,6
Turiec	7,31	3,78	630,4	385,9
Spiš	10,95	3,84	1260,4	638,1
Zamagurie	10,24	5,45	484,8	289,9
Šariš	9,37	4,49	660,8	351,6
Horný Zemplín	9,41	4,81	543,8	278,5

Tabuľka 1: Miera lokálneho povedomia v tradičných regiónoch severného Slovenska

Obrázok 3: Tradičné regióny Slovenska

V kultúrne a geograficky príbuzných regiónoch (a vo väčšine prípadov aj s podobnou veľkostnou štruktúrou obcí) boli zistené aj podobné hodnoty URP (tab. 1). Na ich základe je možné vyčleniť štyri dvojice tradičných regiónov, ktorých obyvateľstvo vykazuje podobnú mieru lokálneho povedomia – Kysuce a Oravu, Liptov a Turiec, Spiš a Zamagurie, Šariš a Horný Zemplín. Severozápadné

periférne regióny s vysokým zastúpením väčších obcí v sídelnej štruktúre Kysuce a Orava vykazujú najvyššiu mieru lokálneho povedomia v rámci celého severného Slovenska. Obyvatelia kultúrno-historicky a geograficky blízkyh regiónov Spiša a Zamaguria zas vykazujú najvyššiu mieru lokálneho povedomia v PSK. Hodnoty URP sú za oba sledované regióny podobné, a to aj napriek tomu, že priemerná veľkosť sledovaných obcí Zamaguria bola viac než dvakrát menšia než v prípade Spiša. Takmer rovnakú mieru lokálneho povedomia má obyvateľstvo regiónov severovýchodného Slovenska – Šariša a Horného Zemplína. Najnižšia miera povedomia bola zistená v kotlinových regiónoch Liptov a Turiec, v ktorých sídelnej štruktúre je podobne ako v prípade Šariša a Horného Zemplína veľké zastúpenie malých obcí. Hodnoty z tabuliek 1 a 3 ukazujú, že v menších obciach je vyššie lokálne povedomie na severovýchode Slovenska, zatiaľ čo v obciach nad tisíc obyvateľov je vyššie lokálne povedomie na severozápade. Pri pohľade na ešte menšie územné jednotky, okresy, z analýzy profilov vyplýva, že obyvatelia oravských okresov Námestovo a Tvrdošín manifestujú svoju lokálnu identitu takmer dvakrát častejšie než obyvatelia turčianskych okresov Martin a Turčianske Teplice.

Okres (kraj)	Priemerný URP obcí [%]	Okres (kraj)	Priemerný URP obcí [%]	Okres (kraj)	Priemerný URP obcí [%]
Bytča (ŽSK)	10,01	Turč. Teplice (ŽSK)	7,36	Prešov (PSK)	9,41
Čadca (ŽSK)	12,68	Tvrdošín (ŽSK)	13,97	Poprad (PSK)	9,58
Dolný Kubín (ŽSK)	10,67	Žilina (ŽSK)	9,34	Sabinov (PSK)	11,91
Kysucké N. Mesto (ŽSK)	11,08	Bardejov (PSK)	8,41	Svidník (PSK)	8,36
Lipt. Mikuláš (ŽSK)	7,95	Humenné (PSK)	9,57	Stará Ľubovňa (PSK)	11,18
Martin (ŽSK)	7,28	Kežmarok (PSK)	11,01	Stropkov (PSK)	8,99
Námestovo (ŽSK)	14,05	Levoča (PSK)	11,46	Snina (PSK)	9,47
Ružomberok (ŽSK)	9,70	Medzilaborce (PSK)	8,83	Vranov n. Topľou (PSK)	9,67

Tabuľka 2: Miera lokálneho povedomia v okresoch severného Slovenska

Žilinský kraj		Prešovský kraj		severné Slovensko spolu	
Veľkostná kategória obce [počet obyvateľov] (n obcí)	Priemerný URP obcí [%]	Veľkostná kategória obce [počet obyvateľov] (n obcí)	Priemerný URP obcí [%]	Veľkostná kategória obce [počet obyvateľov] (n obcí)	Priemerný URP obcí [%]
< 150 (23)	4,31	< 150 (111)	7,55	< 150 (134)	6,99
151–300 (32)	8,11	151–300 (97)	9,12	151–300 (129)	8,87
301–500 (33)	8,04	301–500 (118)	10,19	301–500 (151)	9,72
501–1000 (71)	9,75	501–1000 (134)	10,27	501–1000 (205)	10,09
1001–2500 (82)	11,05	1001–2500 (94)	10,62	1001–2500 (176)	10,82
2501 < (36)	12,87	2501 < (28)	11,51	2501 < (64)	12,28

Tabuľka 3: Miera lokálneho povedomia v obciach severného Slovenska v závislosti od ich veľkostnej kategórie

Výsledky prieskumu ISSP 2003 naznačujú, že na Slovensku sa v najväčšej miere so svojou obcou identifikujú obyvatelia obcí s dvoma až desiatimi tisíckami obyvateľov, pričom v obciach do dvetisíc obyvateľov je miera povedomia o čosi nižšia.¹⁷ K podobným výsledkom som dospel aj na základe analýzy osobných profilov, v obciach do 2 tisíc obyvateľov dosahuje URP priemernú hodnotu 9,4 % a v prípade obcí od 2 do 6 tisíc obyvateľov až 12,1 %. Keď rozdelíme sledované obce na základe ich štatútu na vidiecke obce a mestá, URP dosahuje na vidieku priemernú hodnotu 9,6 % a v mestách 14,6 %. Treba však podotknúť, že medzi pozorovanými obcami bolo iba deväť menších miest, pričom viaceré z nich majú menší počet obyvateľov než niektoré najväčšie sledované vidiecke obce.¹⁸ Práve v malých mestách by mohol štatút mesta pôsobiť ako faktor zvyšujúci mieru povedomia, tento predpoklad však nemožno z dôvodu malého počtu pozorovaní potvrdiť.

Pokiaľ ide o maximálne a minimálne hodnoty URP za jednotlivé obce, nebol zaznamenaný vyšší výskyt extrémnych hodnôt, čo dokladajú aj príbuzné hodnoty

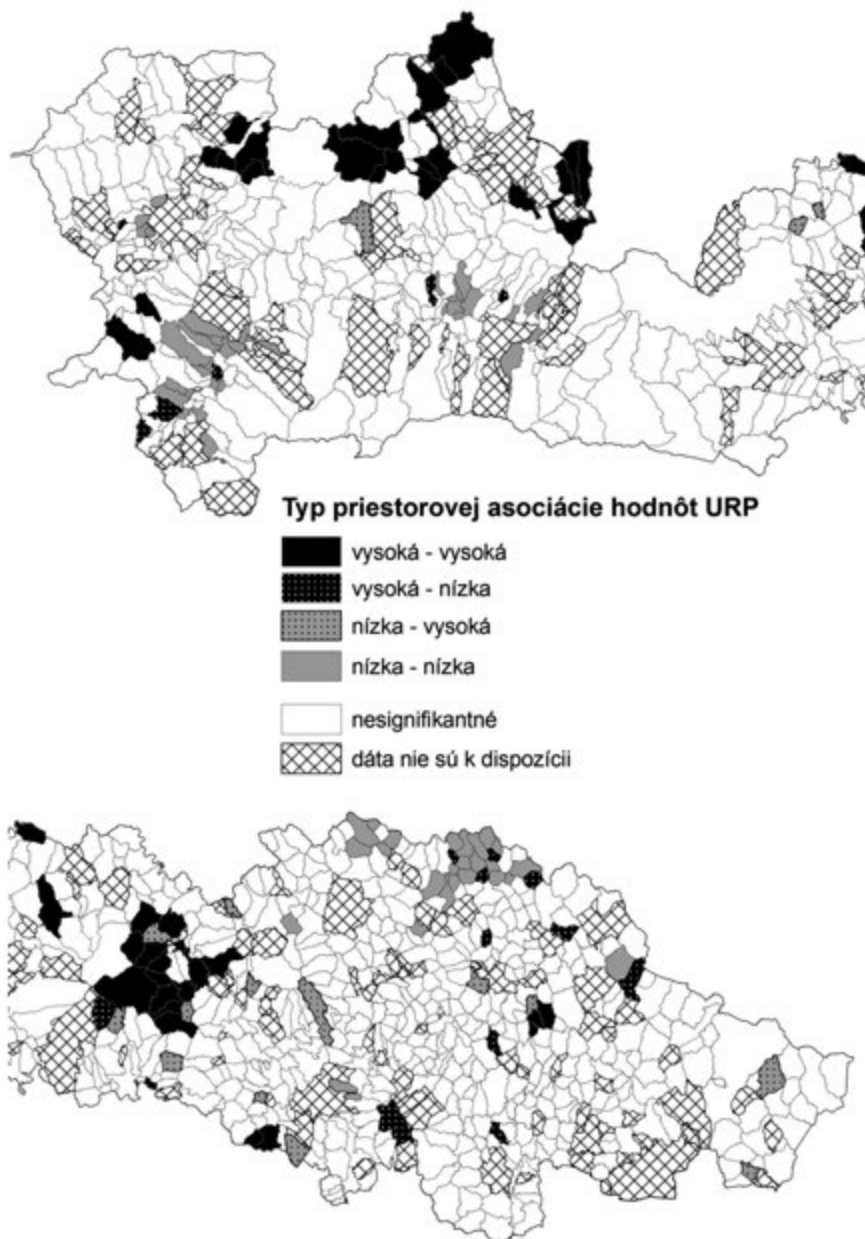
¹⁷ Veľmi blízky vzťah k svojej obci uviedlo 51,1 % respondentov z obcí do dvetisíc obyvateľov, veľmi blízky alebo blízky vzťah deklarovalo 92,0 % opýtaných. Rovnaký vzťah k svojej obci vyjadrilo 52,2 %, resp. 92,8 % respondentov z obcí s 2 až 10 tisíc obyvateľmi (Nikischer 2013b: 252).

¹⁸ Najväčšou obcou, v rámci ktorej bola analyzovaná miera lok. povedomia obyvateľov, bolo mesto Rajec (5 860 obyv.), najväčšou vidieckou obcou bola Oščadnica (5 628 obyv.). Sledovaná bola aj najmenšia slovenská obec Príkra s ôsmimi obyvateľmi (SODB 2011).

aritmetického priemeru URP obcí (9,7 %) a mediánu (9,4 % – napr. obec Klokočov, Vyšný Komárnik, Lomné, Beloveža). Pochopiteľne, v niektorých malých obciach, s ktorými sa na sociálnej sieti neidentifikovala žiadna osoba, dosahoval URP úroveň 0 %. V prípade malých obcí tiež postačovalo, aby sa na sociálnej sieti s nimi identifikovalo niekoľko málo jednotlivcov a URP v nich dosiahol pomerne vysoké hodnoty. Pri vyšších veľkostných kategóriách obcí boli hodnoty rozptylu URP nižšie. Vôbec najvyššia miera lokálneho povedomia bola zaznamenaná v obci Suchá Dolina v okrese Prešov – URP 25,5 %, hodnoty URP prekročili hranicu 20 % ešte v prípade ďalších 12 obcí (spomedzi nich mala nad 2 tisíc obyvateľov iba obec Sihelné). Vysoká miera lokálneho povedomia bola zaznamenaná v obciach slovensko-poľského pohraničia na Kysuciach a na Orave, na kysucko-oravskom pomedzí, vo východnej časti Spiša a Levočských vrchov spolu s príslušnou časťou okresu Sabinov a čiastočne aj v Rajeckej kotline. Nízka miera lokálneho povedomia bola naopak zistená v obciach ležiacich v Turčianskej, Liptovskej a Žilinskej kotline, v severnej časti Šariša či v obciach nachádzajúcich sa v blízkosti veľkých miest všeobecne (obr. 1, 2 a 4).

Priestorové zhľuky obcí vykazujúcich vysokú alebo nízku mieru lokálneho povedomia, vytvorené na základe analýzy LISA, sú znázornené na obrázku 4, na ktorom možno tiež pozorovať výskyt extrémnych hodnôt v lokálnom kontexte.¹⁹ Pri obciach s extrémnymi hodnotami URP vzhľadom k ostatným obciam v oblasti možno predpokladať existenciu extraordinárnych faktorov vplývajúcich na mieru lokálneho povedomia. Takýchto faktorov môže byť nespočetné množstvo, niektoré už boli spomenuté v teoretickej časti štúdie, ako napr. spokojnosť s výkonom miestnej samosprávy, adekvátna pedagogika priestoru, vhodne zvolený symbolický tvar obce a pod. Dopad posledného menovaného faktora na mieru lokálneho povedomia je značný, nízke hodnoty URP boli napríklad namerané v obciach, ktorých názov je zložený z miestnych častí (napr. Súľov-Hradná), takéto obce vo väčšine prípadov ani nemali vytvorený profil na sociálnej sieti (Maršová-Rašov, Belá-Dulice, Lietavská Svinná-Babkov a pod.), prípadne mali profil vytvorený iba samotné miestne časti. V podobných prípadoch sa obyvateľstvo často identifikuje skôr s miestnou časťou než so samotnou obcou.

¹⁹ Analýza LISA (*local indicators of spatial association*) umožňuje zobrazenie oblastí s nadpriemernými a podpriemernými hodnotami URP a rovnako identifikáciu obcí, pri ktorých sa hodnota URP výrazne líši od hodnôt URP nameraných v okolí. Obce s nízkymi hodnotami URP, ktoré ležia v oblastiach s vysokými hodnotami URP, sú na obrázku 4 označené ako „nízka – vysoká“; obce s vysokými hodnotami URP ležiace v oblastiach s nízkymi hodnotami ukazovateľa nesú označenie „vysoká – nízka“ (bližšie Spurná 2008). Analýza bola vypracovaná v programe ArcMap 9.3.

Obrázok 4: Priestorová asociácia obcí severného Slovenska na základe miery lokálneho povedomia

Na nízku mieru povedomia obyvateľov týchto obcí má vplyv aj skutočnosť, že väčšinou ide o nedávno vzniknuté obce, ktorých identita nebola doposiaľ pretažená do silnejšieho lokálneho povedomia. Opačný prípad predstavuje obec s dlhou históriou Granč-Petrovce, v ktorej bola zistená vysoká hodnota URP.

Vo všeobecnosti vykazovalo nízku mieru lokálneho povedomia obyvateľstvo obcí, ktoré sa nachádzajú v užšom zázemí väčších miest (Teriakovce, Divinka, Závažná Poruba, Bystrička, Ovčiarsko, Hôrky a pod.), pričom bol tento jav pozorovaný aj pri väčších obciach, kde sa predpokladali vyššie hodnoty URP (Višňové, Veľký Šariš, Lubotice atď.). Sféra vplyvu sídelného centra vyššieho rádu sa tak podľa všetkého prejavuje aj v miere lokálneho povedomia, kde väčšie centrum pôsobí na svoje užšie zázemie ako „vysávač“ tohto povedomia. Faktor „veľkého suseda“ sa prejavuje aj v bežnom živote, keď jednotlivci manifestujú svoju lokálnu identitu prostredníctvom vyjadrenia príslušnosti k väčším centráram nachádzajúcim sa v relatívnej blízkosti obcí, z ktorých pochádzajú. Dalo by sa povedať, že identity menších sídelných centier sú vo sfére vplyvu identít centier väčších, čo má vplyv na formovanie lokálneho povedomia daného obyvateľstva.

Záverečné poznámky

Napriek tomu, že je obsahová analýza veľmi vhodnou metódou výskumu regionálnych identít, pretože umožňuje zachytiť jednak mieru regionálneho povedomia obyvateľstva a jednak i mieru inštitucionalizácie regiónov a charakter ich identít, jej potenciál v tejto oblasti zostáva naďalej vo veľkej miere nevyužitý. Webové sociálne siete sú dôležitým komunikačným kanálom, ktorý jednotlivci využívajú aj na prezentáciu svojej vlastnej identity, lokálnu identitu nevynímajúc. Na sociálnej sieti Facebook sa užívatelia identifikujú s konkrétnymi obcami, pričom doslova priradia danú obec k svojmu osobnému profilu, ktorý je akousi „výkladnou skriňou“ ich osobnej identity. Okrem toho, že je identifikovanie sa užívateľa s danou obcou v profile priamym prejavom jeho lokálneho povedomia, je frekvencia výskytu názvov regiónov v osobných profiloch užívateľov a na sociálnej sieti všeobecne ukazovateľom miery zakotvenia konkrétnych regiónov vo vedomí obyvateľov, možno ju teda považovať aj za ukazovateľ miery inštitucionalizácie daného regiónu (obce).

V štúdiu bola na základe obsahovej analýzy užívateľských profilov na sociálnej sieti posudzovaná miera lokálneho povedomia obyvateľov severného Slovenska so zreteľom na jej priestorovú diferenciaciu. Výsledky analýzy ukázali, že miera lokálneho povedomia je vo východnej a západnej časti severného Slovenska

takmer rovnaká, iba mierne vyššiu hodnotu má na západe (ŽSK). Spomedzi tradičných regiónov bola najvyššia miera lokálneho povedomia zaznamenaná na Orave, Kysuciach a na Spiši, najnižšia na Turci a na Liptove. Najväčšie priestorové zhľuky obcí typických vysokou mierou lokálneho povedomia sú podľa analýzy v oravskej časti slovensko-poľského pohraničia a v západnej časti okresu Sabinov. Najvýraznejšie asociácie obcí s nízkym lokálnym povedomím sú v centre Liptovskej a Turčianskej kotliny a v severnej časti okresu Svidník. Zaujímavé je, že obyvateľstvo kultúrne a geograficky blízkych regiónov podľa zistených výsledkov vykazuje i podobnú mieru lokálneho povedomia, čo do istej miery svedčí i o validite prezentovaného výskumu.

Konštrukcia ukazovateľa miery lokálneho povedomia zavedeného v prezentovanej štúdii je determinovaná povahou dostupných štatistických údajov a príslušným sociokultúrnym kontextom. Nemožno ju považovať za optimálnu, a to najmä z dôvodu, že ukazovateľ nereflektuje prípadnú odlišnú vekovú štruktúru internetovo gramotných obyvateľov jednotlivých obcí (starší používatelia internetu sú totiž na sociálnych sieťach registrovaní v oveľa menšej miere než mladší). Aj keď rozdiely vo vekovej štruktúre zrejme nie sú výrazné, určite spôsobujú istú systematickú chybu vo výskume. Tá by mohla byť do budúcnosti čiastočne odstránená, pokiaľ by bol počet používateľov Facebooku identifikujúcich sa vo svojom užívateľskom profile s príslušnou obcou daný do pomeru k počtu obyvateľov tejto obce vo veku 35 rokov a menej (prípadne k ešte mladšej skupine obyvateľov obce, aj keď musíme mať na pamäti, že používatelia sociálnych sietí postupne starnú – veková štruktúra používateľov sa mení v čase, rovnako ako sa mení v priestore, naprieč jednotlivými regiónmi). U mladého obyvateľstva totiž možno v dnešnej dobe zároveň predpokladať veľmi vysokú, takmer 100% internetovú gramotnosť. Použitie takto definovaného ukazovateľa by však v prezentovanej štúdii nebolo vhodné, pretože súčasťou mnohých (najmä východoslovenských) obcí ležiacich v záujmovom území sú rozsiahle rómske osady, v ktorých je často agregovaná viac než polovica obyvateľov danej obce. Výraznú väčšinu „obecnej mládeže“ v týchto prípadoch predstavujú mladí Rómovia (typickým príkladom je obec Jarovnice), ktorých internetová gramotnosť je blízka nule. Avšak pri analýzach miery povedomia v oblastiach, kde podobné sociokultúrne špecifiká neexistujú, možno použitie spomínaného alternatívneho ukazovateľa odporučiť.

Na záver treba dodať, že je žiaduce venovať väčšiu pozornosť ohromnému množstvu voľne prístupných informácií, ktoré sú ukryté na webových sociálnych sieťach, a to nielen v rámci výskumu identít, ale v sociálno-vednom výskume všeobecne.

Richard Nikischer je sociálny a regionálny geograf, doktorský študent geografie na Přírodovědeckej fakulte UK v Prahe a vedecký pracovník Sociologického ústavu AV ČR. Vo svojej vedeckej práci sa zaoberá predovšetkým vzťahom medzi spoločnosťou a geografickým priestorom. Je autorom viacerých odborných statí dotýkajúcich sa problematiky regionálneho povedomia a identity regiónov. Kontakt: richard.nikischer@soc.cas.cz.

Použitá literatúra

- Abdelal, Rawi et al. 2009. „Identity as a Variable.“ Pp. 1732 in Rawi Abdelal et al. (eds.): *Measuring Identity. A Guide for Social Scientists*. New York: Cambridge UP.
- Bendle, Mervyn F. 2002. „The Crisis of Identity in High Modernity.“ *British Journal of Sociology* 53, 2002, 1: 118.
- Bitušíková, Alexandra. 2002. „An Anthropological Perspective on Identity and Regional Reform.“ *Regional & Federal Studies* 12, 2002, 2: 4164.
- Bourgeois, Daniel – Bourgeois, Yves. 2005. „Territory, Institutions and National Identity. The Case of Acadians in Greater Moncton, Canada.“ *Urban Studies* 42, 2005, 7: 11231138.
- Brubaker, Rogers – Cooper, Frederick. 2000. „Beyond Identity.“ *Theory and Society* 29, 2000, 1: 147.
- Casula, Clementina. 2005. „Territorial Identities and Institutional Building. Strengths and Weaknesses of EU Policies for Territorial Cooperation in Southern Regions.“ *Journal of Southern Europe and the Balkans* 7, 2005, 3: 335349.
- Dawson, Michael. 2009. „Black and Blue. Black Identity and Black Solidarity in an Era of Conservative Triumph.“ Pp. 175199 in Rawi Abdelal et al. (eds.): *Measuring Identity. A Guide for Social Scientists*. New York: Cambridge UP.
- Del Biaggio, Cristina. 2010. „Theoretical Reflection on the Making of the Alpine Region. The Role of Transnational Networks of Local Actors on Regional Identity and Institutionalization.“ *Fennia* 188, 2010, 1: 137148.
- Delaney, David. 2005. *Territory. A Short Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Della Porta, Donatella – Diani, Mario. 2006. *Social Movements. An Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Donath, Judith – Boyd, Danah. 2004. „Public Displays of Connection.“ *BT Technology Journal* 22, 2004, 4: 71–82.
- Dragojević, Mila. 2008. „Contesting Ethnicity. Emerging Regional Identity in Vojvodina.“ *Studies in Ethnicity and Nationalism* 8, 2008, 2: 290316.
- Duggan, Maeve – Brenner, Joanna. 2013. *The Demographics of Social Media Users — 2012*. Pew Research Centre Report. Dostupné z <http://pewinternet.org/Reports/2013/Social-media-users.aspx> [cit. 2014–03–19].
- Facebook. Dostupné z <https://www.facebook.com>.
- Gilbert, Edmund W. 1960. „The Idea of the Region. Herbertson Memorial Lecture.“ *Geography* 45, 1960, 3: 157–175.
- Gregory, Derek et al. 2009. *The Dictionary of Human Geography*. Oxford: Wiley-Blackwell.

- Hargittai, Eszter. 2008. „Whose Space? Differences Among Users and Non-Users of Social Network Sites.“ *Journal of Computer-Mediated Communication* 13, 2008, 1: 276–297.
- Hargittai, Eszter – Shafer, Steven. 2006. „Differences in Actual and Perceived Online Skills. The Role of Gender.“ *Social Science Quarterly* 87, 2006, 2: 432–448.
- Heřmanová, Eva – Chromý, Pavel a kol. 2009. *Kulturní regiony a geografie kultury*. Praha: ASPI.
- Hunt, Scott – Benford, Robert. 2004. „Collective Identity, Solidarity, and Commitment.“ Pp. 433457 in David Snow – Sarah Soule – Hanspeter Kriesi (eds.): *The Blackwell Companion to Social Movements*. Oxford: Blackwell.
- ISSP Research Group. 2012. *International Social Survey Programme: National Identity II - ISSP 2003*. Dostupné z <http://info1.gesis.org/dbksearch19/sdesc2.asp?no=3910&tab=3&ll=10¬abs=&af=&nf=1&search=&search2=&db=E> [cit. 2012–09–12].
- Jackson, Linda A. et al. 2001. „Gender and the Internet. Women Communicating and Men Searching.“ *Sex Roles* 44, 2001, 5–6: 363–379.
- Jenkins, Richard. 2008. *Social Identity*. New York: Routledge.
- Juan, Wu. 2010. „A Content Analysis of the Cultural Content in the EFL Textbooks.“ *Canadian Social Science* 6, 2010, 5: 137–144.
- Koh, Aaron. 2007. „Deparochializing Education. Globalization, Regionalization, and the Formation of an ASEAN Education Space.“ *Discourse* 28, 2007, 2: 179–195.
- Kolektív autorov. 2005. *Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike*. Bratislava: Ministerstvo hospodárstva SR.
- Kramsch, Claire. 1998. *Language and Culture*. Oxford: Oxford UP.
- Křížová, Jana. 2012. *História regionálnej výchovy*. Dostupné z <http://www.regioskola.sk/historia-rv/> [cit. 2014–03–07].
- Laitin, David D. 1998. *Identity in Formation. The Russian-Speaking Populations in the Near Abroad*. Ithaca: Cornell UP.
- Lewis, Edwin R. – MacGregor, Ronald J. 2010. „A Natural Science Approach to Consciousness.“ *Journal of Integrative Neuroscience* 9, 2010, 2: 153–191.
- Malešević, Siniša. 2003. „Researching Social and Ethnic Identity. A Sceptical View.“ *Journal of Language and Politics* 2, 2003, 2: 265–287.
- Malešević, Siniša. 2006. *Identity as Ideology. Understanding Ethnicity and Nationalism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mansumitrcchai, Somkiat – Park, Choo-Hui – Chiu, Candy L. 2012. „Factors Underlying the Adoption of Social Network. A Study of Facebook Users in South Korea.“ *International Journal of Business and Management* 7, 2012, 24: 138–153.
- Maříková, Pavlína – Herová, Irena. 2003. „Význam lokální a regionální identity na českém venkově.“ Pp. 842847 in *Sborník prací z mezinárodní vědecké konference Agrární perspektivy XII*. Praha: ČZU PEF.
- McAndrew, Francis T. – Jeong, HyeSun. 2012. „Who Does What on Facebook? Age, Sex, and Relationship Status as Predictors of Facebook Use.“ *Computers in Human Behavior* 28, 2012, 6: 2359–2365.
- Mészáros, Ondrej. 1997. „Cestovateľ a pútnik. Chronotop cesty v úvahe o identite.“ Pp. 2227 in Viera Bačová – Zuzana Kusá (eds.): *Identity v meniacej sa spoločnosti*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV.

- Morgan, Frederick W. 1939. „Three Aspects of Regional consciousness.“ *Sociological Review* 31, 1939, 1: 68–88.
- Neuendorf, Kimberly A. – Skalski, Paul D. 2009. „Quantitative Content Analysis and the Measurement of Collective Identity.“ Pp. 203236 in Rawi Abdelal et al. (eds.): *Measuring Identity. A Guide for Social Scientists*. New York: Cambridge UP.
- Newman, David – Paasi, Anssi. 1998. „Fences and Neighbours in the Postmodern World. Boundary Narratives in Political Geography.“ *Progress in Human Geography* 22, 1998, 2: 186207.
- Niethammer, Lutz. 2000. *Kollektive Identitäten. Heimliche Quellen einer unheimlichen Konjunktur*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt-Taschenbuch.
- Nikischer, Richard – Madziková, Alena. 2011. „Regionálna identita obyvateľov Liptova.“ *Folia Geographica* 17, 2011: 294–306.
- Nikischer, Richard. 2012. „Formovanie regionálneho povedomia a jeho úloha v regionálnom rozvoji so zreteľom na slovensko-poľský prihraničný región.“ *Geografické informácie* 16, 2012, 2: 61–76.
- Nikischer, Richard. 2013a. „Regionálna identita v slovensko-poľskom pohraničí.“ Pp. 226–238 in Hana Svobodová (ed.): *Výroční konference České geografické společnosti: nové výzvy pro geografii. Sborník příspěvků*. Brno: PF MU.
- Nikischer, Richard. 2013b. „Teritoriálna identita obyvateľov Česka a Slovenska.“ *Geografie* 118, 2013, 3: 243264.
- Nikischer, Richard. 2013c. „Formovanie teritoriálnej identity Čechov a Slovákov.“ *Mladá veda* 2, 2013: 1023.
- Nikischer, Richard. 2014. „Regionálne povedomie a identita regiónu ako premenné v rámci procesu inštitucionalizácie regiónu.“ *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae, Universitas Catholica Ružomberok* 13, 2013, 3: 8391.
- O'Brien, Deirdre – Torres, Ann M. 2012. „Social Networking and Online Privacy. Facebook Users' Perceptions.“ *Irish Journal of Management* 31, 2012, 2: 63–97.
- Paasi, Anssi. 1986. „The Institutionalization of Regions. A Theoretical Framework for Understanding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity.“ *Fennia* 164, 1986, 1: 105–146.
- Paasi, Anssi. 2001. „Europe as a Social Process and Discourse. Considerations of Place, Boundaries and Identity.“ *European Urban and Regional Studies* 8, 2001, 1: 7–28.
- Paasi, Anssi. 2002. „Bounded Spaces in the Mobile World. Deconstructing Regional Identity.“ *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 93, 2002, 2: 137–148.
- Paasi, Anssi. 2003. „Region and Place. Regional Identity in Question.“ *Progress in Human Geography* 27, 2003, 4: 475–485.
- Paasi, Anssi. 2009. „The Resurgence of the Region and Regional Identity. Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe.“ *Review of International Studies* 35, 2009, S1: 121–146.
- Palmeiro Pinheiro, José L. 2009. „Transborder Cooperation and Identities in Galicia and Northern Portugal.“ *Geopolitics* 14, 2009, 1: 79–107.
- Raagmaa, Garri. 2002. „Regional Identity in Regional Development and Planning.“ *European Planning Studies* 10, 2002, 1: 55–76.

- Shah, Nisha. 2012. „The Territorial Trap of the Territorial Trap. Global Transformation and the Problem of the State’s Two Territories.“ *International Political Sociology* 6, 2012, 1: 5776.
- Sheldon, Pavica. 2008. „Student Favorite. Facebook and Motives for Its Use.“ *Southwestern Mass Communication Journal* 23, 2008, 2: 39–53.
- Simon, Carola – Huigen, Paulus – Groote, Peter. 2010. „Analysing Regional Identities in the Netherlands.“ *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 101, 2010, 4: 409–421.
- Slimák, Kristián. 2007. *Tourism Regions of Slovakia*. Dostupné z http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f8/Tourism_regions_of_Slovakia_sk.png [cit. 2014–03–14].
- Spurná, Pavlína. 2008. „Prostorová autokorelace – všude rýtmový jev při analýze prostorových dat?“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 44, 2008, 4: 767–787.
- Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Obyvateľstvo trvalo bývajúce v obciach SR podľa počítačových znalostí*. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky. Dostupné z <http://portal.statistics.sk/files/obce-pc-v2.pdf> [cit. 2014–01–13].
- Tyler, Tom R. – Blader, Steven L. 2000. *Cooperation in Groups. Procedural Justice, Social Identity, and Behavioral Engagement*. Philadelphia: Psychology Press.
- Website Studio Technologies. 2013. *Online marketing. Facebook v čísloch*. Dostupné z <http://www.websitestudio.sk/online-marketing> [cit. 2014–02–21].
- Wilde, Ralph. 2008. *International Territorial Administration. How Trusteeship and the Civilizing Mission Never Went Away*. Oxford: Oxford UP.
- Zhao, Xiaojian et al. 2012. „Relationship Strength Estimation for Online Social Networks with the Study on Facebook.“ *Neurocomputing* 95, 2012: 89–97.